

Tourism Management Studies
Fall 2023, 18(63), 73 -104
tms.atu.ac.ir
DOI: [10.22054/tms.2023.73232.2836](https://doi.org/10.22054/tms.2023.73232.2836)

Original Research

Identifying the key Factors of Rural Tourism in Heris City

Hossein Koohestani

Associate Professor, Department of Rural Extension and Development, Faculty of Agriculture, University of Tabriz, Tabriz, Iran

Fatemeh Kazemiyeh *

Associate Professor, Department of Rural Extension and Development, Faculty of Agriculture, University of Tabriz, Tabriz, Iran

AmirAli Vazifeh

M. Sc. of Rural Development, Department of Rural Extension and Development, Faculty of Agriculture, University of Tabriz, Tabriz, Iran

Abstract

Rural tourism is a part of the tourism market and a source of employment and income, and it can be considered an essential tool for the economic, social, and ecological development of rural communities. The leading research based on the need for long-term planning in the field of rural tourism in Heris City, which is one of the most susceptible regions in the country in attracting rural tourism with various factors, is trying to reach a convincing answer to the question that the key and influencing factors on the future development of rural tourism in the city. Where is Heris? Based on the purpose, this is an applied study, and in terms of its nature and method, it is a descriptive-analytical study based on a prospective approach. Data collection tools

- The current research is based on the master's thesis of the field of rural development of Tabriz University.

* Corresponding Author: kazemiyeh@tabrizu.ac.ir

How to Cite: : koohestani, H., Kazemiyeh, F., & Vazifeh, A. A. (2023). Identifying the key factors of rural tourism in Heris city. *Tourism Management Studies*, 18(63), 73-104. doi: [10.22054/tms.2023.73232.2836](https://doi.org/10.22054/tms.2023.73232.2836)

Received: 13/05/2023 Accepted: 07/07/2023

ISSN: 2322-3294 eISSN:2476-597X

included the use of (library) documents and interviews. To calculate validity, content and form validity methods and techniques were used. The reliability rate for "structural effects analysis" was 0.82. The panel of respondents consisted of 30 university professors and planning and development experts. This study identified 21 variables as primary factors and analyzed them with MicMac software. To determine the key drivers effective on the rural tourism approach of Heris City, based on the results of two methods, including "rank of variables in each mode" and "the total effect of variables in all modes," the key and effective factors were selected, which are "use of culture and rural art in presenting designs" and "paying attention to all levels and strata of society in presenting designs."

Keywords: Foresight, Heris City, Rural Tourism, MicMac Software.

Introduction

Many development planners and policymakers refer to the tourism industry as the central pillar of sustainable development. Rural tourism is also considered a part of the tourism industry, which can play an influential role in developing these areas. As a result, proper planning and identifying the advantages and limitations of rural tourism, will achieve national development and diversification of the national economy. Leading research based on the need for long-term planning in the field of rural tourism in Heris City, which, with various factors, is one of the most susceptible regions in the country in attracting rural tourism, and due to its brilliant historical background and the presence of diverse weather, the scenic attractions have the ability to develop rural tourism. However, due to incorrect planning, it has yet to be successful in this field. According to the stated contents, the present research is trying to reach a convincing answer to the question of the key and influencing factors on the future development of rural tourism in Heris County.

Materials and Methods

In terms of the purpose, this is applied research, and in terms of the nature and method, it is of descriptive-analytical type, based on the prospective approach from the time dimension. According to the existing studies, the methods of obtaining information in the field of economic-social studies can be categorized in different ways. Based on the research objectives, data collection methods, and tools, including using documents, library documents, and interviews. To calculate validity, content and form validity methods and techniques were used so that it was accompanied by the guidance of scholars in this field to determine how well the questions represent the content and objectives of the research. Cronbach's alpha method was used to measure the reliability of the research questionnaire. According to each section, the questionnaire was provided to professors and experts in the mentioned field, and Cronbach's alpha coefficient was calculated in SPSS software. The reliability level for "structural effects analysis" is 0.82. The panel of respondents consists of 30 university professors in the fields of rural and urban planning, regional planning and tourism, social sciences, and economics, as well as planning and development experts, including experts from the Nomadic Affairs Organization, Sports and Youth Administration, Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization, East Azarbaijan province, and Heris city. The present study identified 21 variables as primary factors and analyzed data with MicMac software. In the cross matrix, the sum of the row numbers of each factor, the amount of influence, and the column sums of each factor shows the influence from other factors.

Discussion and Results

The number of 21 influencing variables on rural tourism development in Heris County was selected using the panel interview session. Then, by forming a 21 x 21 matrix, the effects of each index on the other were identified with the number zero to three using the mutual effects analysis method. Then, the matrix results were entered into MicMac

software and analyzed to extract the drivers .To structurally analyze the mutual effects of factors on each other, a 21x21 matrix was formed. The filling degree of the matrix is 92.063%, which shows that the selected factors had a large and scattered effect on each other, and in fact, the system was in an unstable state. Out of 385 relationships that can be evaluated in this matrix, 35 relationships are zero, meaning that the factors did not influence on or were not influenced by each other. Eighty-seven relationships have been established on number one, 157 on number two, and 162 on number three.

Conclusions

What can be understood from the state of the dispersion plane of the effective variables is the state of instability of the system. Most of the variables are scattered around the diagonal axis of the plane. Except for a few limited factors that show that they have a high impact on the system, the rest of the variables have almost the same status. To determine the key drivers effective on the rural tourism approach of Heris City, based on the results of two methods including "rank of variables in each of the states" and "total impact of variables in all states," the key and effective factors have been selected as follows. Utilizing rural culture and art in presenting plans; Attention to all levels and strata of society in presenting plans; Emphasizing intellectual independence and not imitating foreign models in the design of rural tourism projects; Looking at rural tourists as cultural ambassadors; Designing suitable spaces for holding ceremonies and traditional rituals using cultural symbols (designing cultural routes for tourists); and introducing the projects done on different sites in different languages.

Therefore, the vital and effective drivers that can be pointed out in this research for the planning approach of rural tourism development in Heris are the factors that emphasize all the studied aspects of the subject.

شناسایی عوامل کلیدی گردشگری روستایی در شهرستان هریس

حسین کوهستانی دانشیار گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

فاطمه کاظمیه * دانشیار گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

امیرعلی وظیفه کارشناس ارشد توسعه روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

چکیده

گردشگری روستایی بخشی از بازار گردشگری و منبعی برای اشتغال و درآمد بوده و می‌توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی - اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد. پژوهش پیش رو بر اساس نیاز به برنامه‌ریزی بلندمدت در حوزه گردشگری روستایی شهرستان هریس که با داشتن فاکتورهای مختلف یکی از مستعدترین مناطق کشور در جذب گردشگری روستایی است، در صدد رسیدن به پاسخی قانع‌کننده به این سوال است که عوامل کلیدی و تأثیرگذار بر توسعه آینده گردشگری روستایی شهرستان هریس کدام‌اند؟ این مطالعه، بر اساس هدف، از نوع کاربردی بوده و از لحاظ ماهیت و روش از نوع توصیفی - تحلیلی مبتنی بر رویکرد آینده‌نگاری است. جهت گردآوری داده‌ها از اسناد و مدارک (کتابخانه‌ای) و مصاحبه استفاده شد. برای محاسبه روایی، از روش و تکنیک روایی محتوایی و صوری استفاده شد. میزان پایایی برای «تحلیل اثرات ساختاری»، مقدار ۰/۸۲ به دست آمد. پانل افراد پاسخگو متشکل از ۳۰ نفر از اساتید دانشگاهی و همچنین، خبرگان برنامه‌ریزی و توسعه بودند. به‌طور کلی، در پژوهش حاضر تعداد ۲۱ متغیر به‌عنوان عوامل اولیه، شناسایی و با نرم‌افزار میک‌مک تحلیل شد. به‌منظور نتیجه‌گیری نهایی برای تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر رهیافت گردشگری روستایی شهرستان، بر اساس استفاده از نتایج، دو روش شامل «رتبه متغیرها در هر یک از حالت‌ها» و «مجموع اثرگذاری متغیرها در همه حالت‌ها» عوامل کلیدی و مؤثر انتخاب شد که «بهره‌گیری از فرهنگ و هنر روستایی در ارائه طرح‌ها» و «توجه به تمام سطوح و اقشار جامعه در ارائه طرح‌ها» دارای اهمیت فراوانی بودند.

کلیدواژه‌ها: آینده‌نگاری، شهرستان هریس، گردشگری روستایی، میک‌مک.

- پژوهش حاضر بر گرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته توسعه روستایی دانشگاه تبریز می‌باشد.

* نویسنده مسئول: kazemiyeh@tabrizu.ac.ir

مقدمه

گردشگری نقش مهمی در اقتصاد جهانی ایفا می‌کند و به‌عنوان یکی از مهمترین عوامل رشد اشتغال و توسعه اقتصادی محسوب می‌شود (El-Gohary, 2016)، به‌طوری‌که این فعالیت در چند دهه اخیر سهم عمده‌ای در توسعه منطقه‌ای و ناحیه‌ای کشورها داشته است (شماعی و موسی‌وند، ۱۳۹۰).

گردشگری به‌عنوان بزرگ‌ترین منبع درآمد ارزی کشورها به حساب می‌آید (علی‌اکبری و همکاران، ۱۳۹۴) و در طول چند دهه گذشته، این صنعت به یکی از نیروهای اصلی برای رشد اقتصادی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته تبدیل شده است (Alam & Paramati, 2016) و به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم بر اقتصاد و سلامت جوامع تأثیر می‌گذارد (Andrades & Dimanche, 2017) و نه تنها منبع درآمد خارجی برای کشورهای در حال توسعه بلکه سهم عمده در تولید ناخالص داخلی دارد (Njoroge, 2014). با توسعه جامعه و پیشرفت تکنولوژی، رقابت بین شهرستان‌ها و مناطق، بیشتر و شدیدتر رشد می‌کند. همچنین، سیاست‌گذاران نیاز به تصمیم‌گیری مؤثر بر تعیین مسائل مشکل‌ساز و معرفی استراتژی‌ها و سیاست‌ها به‌منظور افزایش توسعه اجتماعی-اقتصادی جوامع خود دارند.

به‌طور کلی، درجه نسبی توسعه اجتماعی-اقتصادی یک منطقه در مقایسه با توسعه اجتماعی-اقتصادی کشور یا مناطق دیگر ارزیابی می‌شود (Dogru & Sirakaya, 2017). از دیدگاه سیاست‌گذاران، توسعه گردشگری به معنای تعداد مشاغل ایجاد شده، می‌باشد؛ با این حال، اثرات آن تنها به ایجاد شغل محدود نمی‌شود. انتظار می‌رود شغل بیشتر به منافع بیشتر اجتماعی و اقتصادی، بیکاری کمتر، ارزش اموال بیشتر، دستمزد بالاتر، درآمد و سود برای کسب‌وکارهای محلی و درآمدهای مالیاتی بیشتر برای دولت ایجاد کند (Cheng, 2011).

بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه از صنعت گردشگری به‌عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند. در دنیای امروز، گردشگری روستایی یکی از بخش‌های مهم فعالیت‌های اقتصادی محسوب می‌گردد. این فعالیت مهم اقتصادی از دیدگاه‌های مختلفی مورد توجه قرار گرفته است. بعضی آن را به‌عنوان بخشی از بازار گردشگری

شناسایی عوامل کلیدی گردشگری روستایی در... | کوهستانی و همکاران | ۷۹

می‌شناسند و عده‌ای نیز آن را سیاستی برای توسعه روستایی قلمداد می‌کنند (رکن‌الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۱)

از آنجا که با افزایش تغییرات و دگرگونی‌ها، اتکا به روش‌های برنامه‌ریزی مبتنی بر پیش‌بینی، جوابگوی نیازهای مدیریت کلان کشور نبود و سایه سنگین عدم قطعیت‌ها و ظهور رویدادهای ناپیوسته و شگفت‌انگیز، وضعیت را به گونه‌ای دگرگون کرد که پیش‌بینی آینده در دنیای پرتحمل برای برنامه‌ریزان، امری مشکل به نظر می‌رسید. عدم توانایی در پیش‌بینی دقیق آینده و همچنین، پیچیدگی‌های ناشی از تغییرات روزافزون باعث شد تا محققان از قابلیت‌های دانش نوظهور آینده‌پژوهی بهره برده و آینده‌نگاری را وارد بطن فعالیت‌های برنامه‌ریزی و پیش‌بینی تحولات کنند. این رویکرد در عرصه مطالعات آینده به سرعت در میان بسیاری از کشورها گسترش یافت و با گذشت کمتر از دو دهه، عرصه‌های مختلف علوم را نیز درنوردید. به عبارتی دیگر، حضور مؤثر در روند تحولات آینده، کاهش تهدیدات و افزایش فرصت‌ها و گزینه‌ها، نیازمند رویکردی آینده‌پژوهانه است که امکان کنشگری در رخدادهای آینده را فراهم می‌سازد (شمس و همکاران، ۱۳۹۵).

شهرستان هریس در استان آذربایجان شرقی، پتانسیل‌های زیادی از نظر کشاورزی و گردشگری دارد، ولی با وجود این پتانسیل‌ها، این منطقه از توسعه یافتگی مناسب برخوردار نمی‌باشد. آگاهی از علل این توقف و عقب ماندگی، هر محقق را بر آن می‌دارد تا با نگاه کارشناسی به شناخت عوامل کلیدی مؤثر برای رشد و اعتلای توسعه منطقه‌ای در این گستره جغرافیایی منحصربه‌فرد پردازد. آنچه در فرایند برنامه‌ریزی گردشگری به‌طور قابل ملاحظه‌ای در نظر گرفته می‌شود، قابلیت تطبیق مقصد با روندهای جدید، بازارهای در حال تغییر و محیط رقابتی بازار است و باید توجه داشت که حضور عاملان در روند تحولات آینده، کاهش تهدیدات و افزایش فرصت‌ها و گزینه‌ها، نیازمند رویکردی آینده‌پژوهانه است که امکان کنشگری در رخدادهای آینده را فراهم می‌سازد. از این رو، پژوهش پیش رو بر اساس نیاز به برنامه‌ریزی بلندمدت در حوزه گردشگری روستایی شهرستان هریس که با داشتن فاکتورهای مختلف، یکی از مستعدترین مناطق کشور در جذب گردشگری روستایی است و با توجه به پیشینه تاریخی درخشان و وجود آب‌وهوای متنوع و جاذبه‌های

دیدنی، قابلیت توسعه گردشگری روستایی را دارد، اما به دلیل برنامه‌ریزی نادرست، تاکنون آن‌طور که باید در این زمینه موفق عمل نشده، به بررسی این مهم پرداخته است. با توجه به مطالب بیان‌شده، تحقیق حاضر در صدد رسیدن به پاسخی قانع‌کننده به این سوال است که عوامل کلیدی و تأثیرگذار بر توسعه آینده گردشگری روستایی شهرستان هریس کدام‌اند؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

پیشرفت گردشگری باعث شده فعالیت‌های حوزه گردشگری به یک فعالیت جهانی تبدیل شوند که دربرگیرنده بخش‌هایی از صنایع مختلف است که با یکدیگر همکاری می‌کنند تا نیازهای گردشگران را مرتفع سازند (Marais et al., 2017). این پیشرفت‌ها، گردشگری را به‌عنوان بزرگ‌ترین و مهمترین صنعت اقتصادی جهان که در توسعه اقتصادی-اجتماعی کشورها اهمیت یافته، مورد توجه مدیران و برنامه‌ریزان محلی، منطقه-ای و ملی قرار داده است. پیشرفت گردشگری و تأثیرگذاری و تأثیرپذیری از بخش‌های مختلف، زمینه توجه و ارتباطی آن به رشته‌های مرتبط را نیز فراهم کرده است (Butler, 2009).

بودجه‌ای که در دنیا به مسافرت و تفریح اختصاص می‌یابد، سه برابر بودجه‌ای است که صرف امور دفاعی می‌شود و آمارها بیانگر جایگاه خاص این صنعت در استراتژی‌های توسعه کشورهای مختلف جهان است. گردشگری به سیر صعودی خود ادامه می‌دهد و ضرورت نگرش نظام‌مند به این صنعت و بهره‌گیری از روش‌های علمی و مناسب مدیریت آن، بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود (هال و جنکینز، ۱۳۸۲). گردشگری فعالیتی ترکیبی و مستلزم مشارکت بخش‌های مختلف و متعدد جامعه است و به همان میزان نیز اثرات گسترده‌ای در بر دارد؛ از این‌رو، در هر مرحله نیازمند برنامه‌ریزی و هماهنگی است (سازمان جهانی جهانگردی، ۱۳۷۹). برنامه‌ریزی به‌عنوان یک ابزار علمی به دست‌اندرکاران صنعت گردشگری کمک می‌کند تا در یک فرآیند پیوسته و علمی، بهترین مسیر راهکار توسعه گردشگری در یک منطقه را مشخص نموده و این توسعه را در مسیر توسعه سایر بخش‌های اقتصادی قرار دهد. نکته قابل توجه در برنامه‌ریزی گردشگری، پویا

شناسایی عوامل کلیدی گردشگری روستایی در... | کوهستانی و همکاران | ۸۱

بودن این فرآیند است؛ بدین مفهوم که برنامه‌ریزی هیچ‌گاه متوقف نگشته و با تغییر شرایط و حصول اطلاعات جدید، نیازمند بازنگری و اصلاح مستمر است.

تعریف نهاد بین‌المللی همکاری اقتصادی و توسعه از گردشگری روستایی از این قرار است که آن را فعالیتی چند وجهی و گسترده تلقی می‌کند که مواردی از قبیل: امرار تعطیلات در مزرعه، طبیعت‌گردی، کوهنوردی، سوارکاری، پیاده‌روی، ماجراجویی، ماهیگیری و شکار، سفرهای آموزشی - پژوهشی، سفرهای فرهنگی - تاریخی و در قسمتی از نواحی، گردشگری بازدید از جوامع قومی و نژادی را در بر می‌گیرد. لین (۲۰۰۹) در یک بازنگری کلی ذکر می‌کند که پیش‌زمینه‌های بسط گردشگری روستایی حاکی از مفهومی پیچیده و چندوجهی می‌باشند. در ابتدا، این مفهوم بیشتر در ارتباط با گردشگری مزرعه و گردشگری کشاورزی کاربرد داشت، لیکن بعدها صورت‌های متنوعی از گردشگری روستایی نمایان شد؛ به عبارتی می‌توان گفت گردشگری روستایی همچون چتری می‌باشد که در برگیرنده الگوهای مختلفی از گردشگری در مناطق روستایی می‌باشد، مانند: اکوتوریسم، گردشگری مبتنی بر طبیعت، گردشگری کشاورزی، گردشگری مزرعه، گردشگری مبتنی بر ماجراجویی، گردشگری ورزشی، گردشگری سوارکاری، گردشگری فرهنگی تاریخی، گردشگری خوراک؛ لازم به ذکر است که گردشگری خانه‌های دوم و گردشگری جشنواره‌ها هم از جمله صورت‌های مهم و معروف در قسمت گردشگری در نواحی روستایی محسوب می‌شوند که لین در اینجا به آن‌ها اشاره‌ای نمی‌کند (نعمتی، ۱۳۹۹).

گردشگری روستایی بخشی از بازار گردشگری و منبعی برای اشتغال و درآمد بوده و می‌توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی - اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد. توسعه گردشگری در مناطق روستایی، عنصری اساسی و یکی از راه‌های نجات روستا از فقر، مهاجرت و مشکلات اقتصادی و اجتماعی است. علاوه‌براین، گردشگری به مثابه متغیری تأثیرگذار در افزایش زیرساخت‌ها، ارتقای تبادلات اجتماعی و فرهنگی، جلب سرمایه‌های سرگردان و به‌جریان انداختن آن در محیط روستا در راستای نیل به سطحی از توسعه اقتصادی تلقی می‌شود (شاهی‌پور و مجتبی‌زاده، ۱۳۹۵).

به‌طور تاریخی، تاکنون چهار رویکرد عمده شامل:

- دیدگاه رشدگرا؛
- رویکرد فیزیکی - فضائی؛
- دیدگاه اجتماعی و
- رویکرد پایدار در مورد برنامه‌ریزی بخش گردشگری وجود داشته است (اعظمی و همکاران، ۱۳۹۴)

در دو سه دهه اخیر، موضوع شناخت جامعه و تفکر درباره آینده آن، وارد یک مرحله کیفی جدیدی شده است. اول، واقعیت اجتماعی بسیار گسترده‌تر و پیچیده‌تر از آن است که در علوم متعارف تصویر شده است و دوم، جهان واقعی سرشار از بی‌نهایت توان‌های نهفته و ناشناخته است که به آسانی نمی‌توان به تمامی آن دست پیدا کرد. بر اساس این دو گزاره، دانش امروزی کمتر در جست‌وجوی «فلسفه تاریخ» و کشف قوانین عام و جهان‌شمول برای جوامع بشری است. هدف اصلی این است که تا کجا و چگونه می‌توان عوامل و نیروهای مثبت و منفی مؤثر در سرنوشت یک جامعه، اجتماع، شرکت یا نهاد را شناسایی کرد و تا کجا و چگونه می‌توان در روند رویدادها دخالت کرد تا بتوان آینده‌ای بهتر و امن‌تر برای جوامع انسانی پدید آورد (مهدی‌زاده، ۱۳۸۸). از حدود دهه ۱۹۸۰ به بعد، به دنبال تحولات وسیع و ژرف در عرصه «شناخت‌شناسی» و «فلسفه علم» و نیز گسترش شگرف فناوری ارتباطات و اطلاعات، مباحث مربوط به پیش‌بینی و آینده‌نگری، امکانات جدیدی برای تکامل پیدا کرد. در این دوره با بهره‌گیری و جمع‌بندی تجارب پراکنده در کشورهای مختلف جهان، پژوهش و تفکر درباره آینده به صورت سازمان‌یافته گسترش یافت و به عنوان یک دانش میان‌رشته‌ای در مراکز دانشگاهی و پژوهشی معتبر جهان پذیرفته شد (ناظمی، ۱۳۹۰). آینده‌پژوهی، مجموعه‌ای از دانش، برنامه‌ریزی و مدیریت آینده می‌باشد؛ آینده‌ای که با انتخاب آگاهانه و اقدامات اندیشیده انسانی سروکار دارد.

در متون آینده‌اندیشی، پیشران (عوامل کلیدی) به نیروهای عمده شکل‌دهنده آینده جهان اشاره دارد. بدیهی است که پیشران‌ها به صورت غیرمستقیم، بر حوزه‌های مختلف تأثیرگذارند. به عبارت دیگر، مؤلفه‌ها یا عوامل اصلی، متشکل از چند روند هستند که باعث ایجاد تغییر در یک حوزه مورد مطالعه می‌شوند. شناسایی پیشران‌ها و روندهای آینده، دغدغه اغلب دولت‌ها و مراکز تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری راهبردی محسوب می‌شوند.

شناسایی عوامل کلیدی گردشگری روستایی در... | کوهستانی و همکاران | ۸۳

نتایج مطالعات درباره پیشران‌ها و روندهای کلان و گستره تأثیر این روندها به نوعی است که در اکثر موارد، مسائل و موضوعات مشترکی را در زندگی بشر شامل می‌شوند. پیشران‌ها مجموعه‌ای از نیروهای شکل‌دهنده آینده‌اند که به صورت جهانی یا محلی بر انواع مختلف آن تأثیر می‌گذارند.

جایگاه جوامع روستایی در توسعه همه‌جانبه کشور، بر کسی پوشیده نیست. با وجود اهمیت توسعه روستایی، امروزه شناسایی و استفاده از توانمندی‌ها و پتانسیل‌های محلی در کنار یافتن راهکارهای عملی رفع موانع توسعه، یکی از راهکارهای عملی و تجربه شده موفق برای توسعه روستایی محسوب می‌شود. از این رو، ضرورت شناسایی پیشران‌های محلی مؤثر بر توسعه روستایی و برنامه‌ریزی آگاهانه مبتنی بر آن‌ها می‌تواند راه‌گشای توسعه روستاها باشد.

مطیعی‌لنگرودی و همکاران (۱۳۹۷) نشان دادند که از دیدگاه مسئولان محلی، عناصر «ترویج» و «برنامه‌ریزی» بیشترین تأثیر مستقیم را در موفقیت بازاریابی گردشگری روستایی خواهند داشت. عنصر «برنامه‌ریزی» بیشترین تأثیر را نیز از سایر عناصر مورد مطالعه می‌پذیرد.

نتایج مطالعه ویسی و همکاران (۱۳۹۸) نشان داد که سیستم گردشگری منطقه در آینده در مسیر توسعه ناپایدار قرار دارد و در شکل‌گیری این وضعیت به ترتیب، پیشران‌های تجمع یافته در شاخص‌های اقتصادی، مدیریتی- نهادی و محیطی- کالبدی، اثرگذارتر از پیشران‌های اجتماعی عمل خواهند کرد.

نتایج مطالعه ایمانی (۱۳۹۹) نشان داد که از بین ۵۱ عامل کلیدی، ۱۳ عامل در توسعه منطقه‌ای استان اردبیل مؤثر می‌باشد. با تهیه سبد سناریو برای این عوامل، ۴۱ وضعیت محتمل برای آن‌ها شناسایی گردیده و در مجموع دو سناریو قوی، ۱۸۴۱ سناریو ضعیف، ۲۰ سناریو باورکردنی به دست آمده است.

در تحقیق قلمی چراغ‌تپه و همکاران (۱۴۰۰)، ۳۶ عامل در نظر گرفته شده که با توجه به امتیاز بالای تأثیرگذار و تأثیرپذیری مستقیم در نهایت ۱۲ عامل (میزان درآمد از گردشگری، رقابت‌پذیری، میزان اشتغال در بخش گردشگری، میزان سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری، تنوع فرصت‌های شغلی گردشگران، آگاهی جامعه محلی و

گردشگران، حس اعتماد گردشگر، افزایش فرهنگ گردشگرپذیری، تغییر کاربری اراضی در اثر گردشگری، فضاهاى گردشگری، تأسیسات زیربنایی، خدمات رفاهی) به عنوان خروجی میک‌مک در آینده توسعه گردشگری پایدار روستاهای شهرستان ارومیه تأثیرگذار بوده‌اند.

نتایج تحقیق دیمیتروفسکی و همکاران (۲۰۱۲) حاکی از آن بود که یک گردشگر متوسط در گروتا در سطح اجتماعی و فرهنگی بالاتری قرار دارد و درآمد متوسطی داشته و بیشتر از مناطق شهری آمده است. این نوع گردشگر، پذیرای فعالیت‌های معمولی روستایی از جمله ورزش، کارهای مزرعه و همچنین، لذت بردن از طبیعت و خوراکی‌شناسی است.

هلگادوتیر و داشپیر (۲۰۲۰) در تحقیقی با عنوان «بیست سال تحقیق گردشگری روستایی شمال اروپا: بررسی و دستور کار تحقیقاتی آینده» بر این موضوع تمرکز دارند که چگونه مفاهیم روستایی در زمینه گردشگری شمال اروپا و تحقیقات هتلداری منتشر شده در مجله تحقیقات هتلداری و گردشگری اسکاندیناوی ظاهر شده‌اند.

کارالی و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهش خود استدلال کردند که گردشگری روستایی یک حوزه تحقیقاتی کلیدی در چند دهه اخیر بوده است. با این حال، ارزیابی پیشرفت ابعاد آن به عنوان یک ممیزی سیستماتیک و جامع، مدت‌ها بود که به تعویق افتاده بود. این مطالعه با تجزیه و تحلیل کتاب‌سنجی بر روی ۴۰۴ مقاله از سال ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۹ نشان داد که گردشگری روستایی در دو دهه اخیر بیشترین رشد را داشته است.

روش

تحقیق حاضر بر اساس هدف از نوع کاربردی بوده، از لحاظ ماهیت و روش از نوع توصیفی-تحلیلی و از بعد زمان مبتنی بر رویکرد آینده‌نگاری است. بر اساس مطالعات موجود، روش‌های کسب اطلاع در زمینه مطالعات اقتصادی - اجتماعی می‌تواند به روش‌های گوناگون دسته‌بندی شوند که با توجه به اهداف تحقیق حاضر از روش و ابزار گردآوری داده‌ها شامل استفاده از اسناد و مدارک (کتابخانه‌ای) و مصاحبه استفاده شده است. برای محاسبه روایی از روش و تکنیک روایی محتوایی و صوری استفاده شد، به طوری که با راهنمایی اندیشمندان در این حوزه، برای مشخص شدن اینکه سؤالات چقدر

شناسایی عوامل کلیدی گردشگری روستایی در... | کوهستانی و همکاران | ۸۵

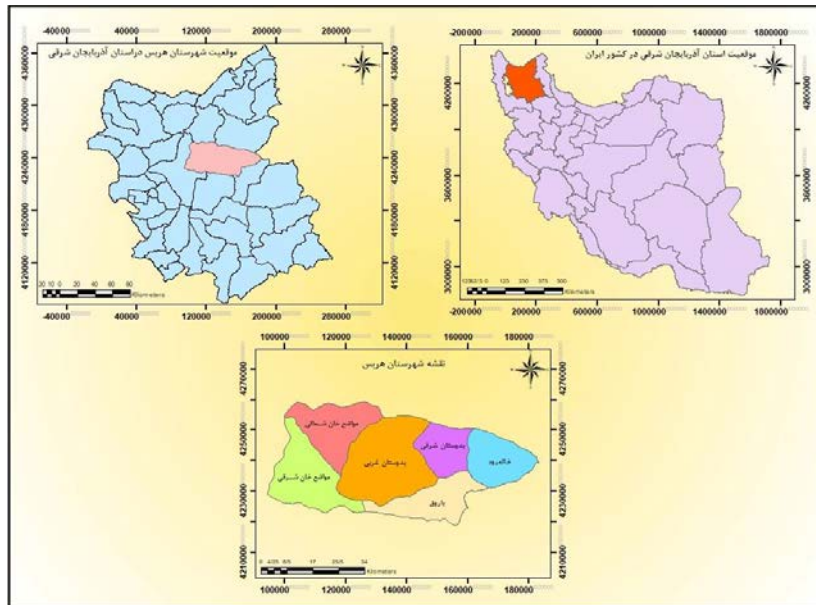
معرف محتوا و اهداف تحقیق هستند، همراه بود. برای سنجش پایانی پرسشنامه تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده شد؛ به این صورت که به مقتضای هر بخش، پرسشنامه در اختیار اساتید و متخصصین حوزه مذکور قرار گرفته و ضریب آلفای کرونباخ در نرم افزار SPSS محاسبه شد و میزان پایایی برای «تحلیل اثرات ساختاری» مقدار ۰/۸۲ بود.

پانل افراد پاسخگو، متشکل از ۳۰ نفر از اساتید دانشگاهی در رشته‌های برنامه‌ریزی روستایی و شهری، برنامه‌ریزی منطقه‌ای و گردشگری، علوم اجتماعی و اقتصاد و همچنین، خبرگان برنامه‌ریزی و توسعه شامل کارشناسان سازمان امور عشایر، اداره ورزش و جوانان، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان آذربایجان شرقی و شهرستان هریس تعیین شده است. به طور کلی، در پژوهش حاضر تعداد ۲۱ متغیر به عنوان عوامل اولیه شناسایی و با نرم افزار میک مک تحلیل شد. در ماتریس متقاطع، جمع اعداد سطرهای هر عامل، میزان تأثیرگذاری و جمع ستونی هر عامل، میزان تأثیرپذیری آن را از عوامل دیگر نشان می‌دهد.

هریس یکی از قدیمی‌ترین مناطق آذربایجان شرقی است. در وقف‌نامه ربع رشیدی، نام بسیاری از آبادی‌های آذربایجان آمده است و نشان می‌دهد که پاره‌ای از آن‌ها نظیر هریس در قرن‌های هفتم و هشتم هجری قصبه‌هایی آباد و بزرگ بوده‌اند. چند بنای تاریخی مهم از دوره فرمانروایی ایلخانان و جانشینان آن‌ها در این بخش به جای مانده است که عبارت‌اند از: بقعه شیخ اسحاق (در روستای خانقاه خانمرود)، گورستان مینق، گورستان هیق، گورستان گوور، مسجد سنگی جمال‌آباد، و مسجد اسنق (مربوط به قرن هشتم هجری). هریس یکی از قدیمی‌ترین مراکز صنعت فرش در آذربایجان و ایران است و فرش‌های «مرز بلند» آن شهرت جهانی دارند. شهرستان هریس با وسعت ۲۳۴۵ کیلومتر مربع (۵/۱ درصد مساحت استان) در ۶۰ کیلومتری تبریز واقع شده و از سمت شمال با شهرستان‌های ورزقان و اهر، از سمت شرق با استان اردبیل، از سمت غرب با شهرستان تبریز و از سمت جنوب با شهرستان‌های تبریز، بستان‌آباد و سراب هم‌مرز است. شکل ۱، نقشه جغرافیایی محدوده مورد مطالعه را نشان داده است. طبق آخرین تقسیمات کشوری، شهرستان هریس دارای دو بخش به نام‌های مرکزی (شامل دهستان‌های بدوستان شرقی، خانمرود و باروق) و خواجه (شامل دهستان‌های مواضع خان شرقی، مواضع خان شمالی و

بدوستان غربی)، ۵ نقطه شهری به نام‌های هریس، زرنق، بخشایش، کلوانق و خواجه و ۱۰۴ آبادی می‌باشد.

شکل ۱. نقشه جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها

یکی از مهمترین فضاهایی که در میان مقصدهای گوناگون مورد توجه و بازدید گردشگران قرار می‌گیرد، روستاها می‌باشند. در این میان، روستاهای تاریخی و دارای طبیعت، جاذب گردشگران بیشتری هستند. فضاهای روستایی از دیرباز جذاب‌ترین فضاها به‌شمار می‌روند، زیرا روستاها اولین سکونتگاه‌های انسانی هستند. به‌طور ویژه، روستاهای تاریخی - فرهنگی فرصت‌های بسیاری برای گردشگران بر اساس منابع موروثی و باستانی دارند، به‌همین جهت مهمترین کانون‌های جذب گردشگران هستند. در این بخش، هدف، شناسایی و تعیین پیشران‌های مؤثر بر افق متصور گردشگری روستایی شهرستان هریس از دید نخبگان محلی است که می‌تواند نقش مؤثری در نشان دادن مؤلفه‌های ساختار فضایی روستایی داشته باشد. جدول ۱، متغیرهای شناسایی پیشران‌های مؤثر بر افق متصور گردشگری روستایی را نشان داده است.

شناسایی عوامل کلیدی گردشگری روستایی در... | کوهستانی و همکاران | ۸۷

جدول ۱. کدگذاری متغیرهای شناسایی پیشران‌های مؤثر بر افق متصور گردشگری روستایی

کد	مؤلفه	بعد
A1	توجه به کارکرد ذاتی روستا	جنبه ساختاری
A2	سادگی و قابل فهم بودن راهنمای گردشگری به لحاظ ساختاری	
A3	در نظر گرفتن ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کارکردی مکان	
A4	باززنده‌سازی و بازشناسی مفاهیم سکونتگاه‌های روستایی	
A5	طراحی فضاهای مناسب جهت برگزاری مراسم و آیین‌های سنتی با بهره‌گیری از نمادهای فرهنگی (طراحی مسیرهای فرهنگی برای گردشگران)	
B1	لحاظ کردن عناصر هویتی و سازگار با روستا (تأکید بر هویت فرهنگی روستا)	جنبه هویتی
B2	بهره‌گیری از فرهنگ و هنر روستایی در ارائه طرح‌ها	
B3	ورود به لایه‌های پنهان فرهنگ و استفاده از باورها، اعتقادات، آداب و رسوم، الگوهای فکری، ارزش‌ها و ایده‌ها و زندگی مردم در ارائه مؤلفه‌ها	
B4	به‌کارگیری نظام‌های معنی‌دار نمادین در انتقال مؤلفه‌ها	
B5	همخوانی پروژه‌ها با بافت تاریخی روستاها و استفاده از عناصر تاریخی	
C1	استفاده از پیام‌های تصویری در انتقال مؤلفه‌های فرهنگی	جنبه اجتماعی - فرهنگی
C2	طراحی مناسب عناصر طبیعی و تاریخی - فرهنگی	
C3	بهره‌گیری از نقوش و فن‌های بومی جهت آشنایی گردشگران با فرهنگ بومی روستایی	
C4	به‌کارگیری بیان ترسیمی و القای ارزش‌ها و ویژگی‌های مثبت جامعه روستایی	
C5	بهره‌گیری از هنرهای جدید و چندگانه روستایی در معرفی اهداف فرهنگی	
C6	توجه به تمام سطوح و اقسام جامعه در ارائه طرح‌ها	
C7	استفاده از سرمایه‌های اجتماعی و رواج فرهنگ مشارکتی	
D1	تأکید بر استقلال فکری و عدم تقلید از الگوهای خارجی در طراحی پروژه‌های گردشگری روستایی	جنبه علمی - فکری
D2	شناسایی پیشینه اماکن تاریخی در راستای جست‌وجوی فضاها و مفاهیم گمشده روستایی	
D3	معرفی پروژه‌های انجام شده در سایت‌های گوناگون به زبان‌های مختلف	
D4	نگاه به گردشگران روستایی به‌عنوان سفیران فرهنگی	

تعداد ۲۱ متغیر تأثیر گذار بر توسعه گردشگری روستایی شهرستان هریس با استفاده از جلسه مصاحبه به روش پانل^۱ انتخاب شد. سپس از روش تحلیل تأثیرات متقابل، با تشکیل ماتریس ۲۱×۲۱ تأثیرات هر شاخص با دیگری با عدد صفر تا سه مشخص گردید. سپس، نتایج ماتریس وارد نرم افزار میک مک شد و برای استخراج پیشرانها مورد تحلیل قرار گرفت.

جهت تحلیل ساختاری تأثیرات متقابل عوامل بر یکدیگر، ماتریسی با ابعاد ۲۱×۲۱ تشکیل شد. درجه پرشدگی ماتریس ۹۲/۰۶۳ درصد است که نشان می دهد عوامل انتخاب شده تأثیر زیاد و پراکنده ای بر یکدیگر داشته و در واقع، سیستم از وضعیت ناپایداری برخوردار بوده است. از مجموع ۳۸۵ رابطه قابل ارزیابی در این ماتریس، ۳۵ رابطه عدد صفر است، به این معنی که عوامل بر همدیگر تأثیر نداشته یا از همدیگر تأثیر نپذیرفته اند. ۸۷ رابطه عدد یک، ۱۵۷ رابطه عدد دو و ۱۶۲ رابطه عدد سه بوده است.

جدول ۲. جدول مشخصات ماتریس جهت تحلیل ساختاری تأثیرات متقابل عوامل توسعه

گردشگری روستایی شهرستان هریس

ارزش	شاخص
۲۱	اندازه ماتریس
۲	تعداد تکرار
۳۵	تعداد صفرها
۸۷	تعداد یکها
۱۵۷	تعداد دوها
۱۶۲	تعداد سهها
۴۰۶	جمع
۹۲/۰۶۳	درجه پرشدگی ماتریس

بر اساس ماتریس اثرات مستقیم، جمع سطرهای ماتریس، نشان دهنده میزان اثرگذاری و جمع ستونها، نشان دهنده میزان اثرپذیری یک عامل از سایر عوامل است (جدول ۳ و ۴). باید گفت تغییرات نتایج تحلیل اثرات مستقیم و غیرمستقیم بسیار جزئی بوده که بر اساس نتایج رتبه های اول، هم در اثرات مستقیم و هم در اثرات غیرمستقیم تفاوت چندانی با یکدیگر نداشته و متغیرهای با تأثیر بالا با حدود سه و چهار رتبه جابه جایی به همان شکل تکرار شده اند. نتیجه آنکه تعداد ۶ شاخص اول هر دو گروه، به طور تقریبی یکسان می باشند (شکل ۲).

1. Panel

شناسایی عوامل کلیدی گردشگری روستایی در... | کوهستانی و همکاران | ۸۹

جدول ۳. میزان اثرگذاری مستقیم عوامل

ردیف	متغیر	جمع ردیف‌ها	جمع ستون‌ها
۱	توجه به کارکرد ذاتی روستا	۴۸	۳۵
۲	سادگی و قابل فهم بودن راهنمای گردشگری به لحاظ ساختاری	۳۷	۳۸
۳	در نظر گرفتن ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کارکردی مکان	۴۳	۴۰
۴	باززنده‌سازی و بازشناسی مفاهیم سکونتگاه‌های روستایی	۳۸	۳۱
۵	طراحی فضاهای مناسب جهت برگزاری مراسم و آیین‌های سنتی با نمادهای فرهنگی	۴۵	۴۴
۶	لحاظ کردن عناصر هویتی و سازگار با روستا	۵۰	۳۸
۷	بهره‌گیری از فرهنگ و هنر روستایی در ارائه طرح‌ها	۴۰	۳۸
۸	ورود به لایه‌های پنهان فرهنگ و استفاده از باورها، اعتقادات، آداب و رسوم، الگوهای فکری، ارزش‌ها و ایده‌ها و زندگی مردم در ارائه مؤلفه‌ها	۳۳	۴۶
۹	به‌کارگیری نظام‌های معنی‌دار نمادین در انتقال مؤلفه‌ها	۳۸	۴۲
۱۰	همخوانی پروژه‌ها با بافت تاریخی روستاها و استفاده از عناصر تاریخی	۴۱	۴۶
۱۱	استفاده از پیام‌های تصویری در انتقال مؤلفه‌های فرهنگی	۳۴	۴۳
۱۲	طراحی مناسب عناصر طبیعی و تاریخی - فرهنگی	۴۳	۳۹
۱۳	بهره‌گیری از نقوش و فن‌های بومی جهت آشنایی گردشگران با فرهنگ بومی روستایی	۳۴	۴۵
۱۴	به‌کارگیری بیان ترسیمی و القای ارزش‌ها و ویژگی‌های مثبت جامعه روستایی	۳۷	۴۲
۱۵	بهره‌گیری از هنرهای جدید و چندگانه روستایی در معرفی اهداف فرهنگی	۵۰	۵۰
۱۶	توجه به تمام سطوح و اقشار جامعه در ارائه طرح‌ها	۴۸	۵۰
۱۷	استفاده از سرمایه‌های اجتماعی و رواج فرهنگ مشارکتی	۳۸	۴۴
۱۸	استقلال فکری و عدم تقلید از الگوهای خارجی در طراحی پروژه‌های گردشگری روستایی	۴۷	۴۸
۱۹	شناسایی پیشینه اماکن تاریخی در راستای جست‌وجوی فضاها و مفاهیم گمشده روستایی	۴۹	۳۷
۲۰	معرفی پروژه‌های انجام‌شده در سایت‌های گوناگون به زبان‌های مختلف	۴۶	۴۵
۲۱	نگاه به گردشگران روستایی به‌عنوان سفیران فرهنگی	۴۸	۴۶
	جمع	۸۸۷	۸۸۷

جدول ۴. میزان اثرپذیری مستقیم عوامل

ردیف	متغیر	جمع ردیف ها	جمع ستون ها
۱	توجه به کارکرد ذاتی روستا	۸۶۱۱۲	۶۳۴۵۹
۲	سادگی و قابل فهم بودن راهنمای گردشگری به لحاظ ساختاری	۶۷۷۵۷	۶۸۰۹۸
۳	در نظر گرفتن ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کارکردی مکان	۷۵۳۴۸	۷۲۸۸۳
۴	باززنده سازی و بازشناسی مفاهیم سکونتگاه های روستایی	۶۹۰۹۴	۵۶۱۷۳
۵	طراحی فضاهای مناسب جهت برگزاری مراسم و آیین های سنتی با نمادهای فرهنگی	۷۹۰۱۸	۷۸۹۱۸
۶	لحاظ کردن عناصر هویتی و سازگار با روستا	۸۸۵۶۹	۶۸۳۸۷
۷	بهره گیری از فرهنگ و هنر روستایی در ارائه طرح ها	۷۳۲۳۲	۶۷۳۸۳
۸	ورود به لایه های پنهان فرهنگ و استفاده از باورها، اعتقادات، آداب و رسوم، الگوهای فکری، ارزش ها و ایده ها و زندگی مردم در ارائه مؤلفه ها	۵۹۵۹۱	۸۲۴۶۹
۹	به کارگیری نظام های معنی دار نمادین در انتقال مؤلفه ها	۶۸۵۴۵	۷۶۰۰۱
۱۰	همخوانی پروژه ها با بافت تاریخی روستاها و استفاده از عناصر تاریخی	۷۲۹۳۱	۸۰۶۴۴
۱۱	استفاده از پیام های تصویری در انتقال مؤلفه های فرهنگی	۶۱۱۹۴	۷۷۹۳۱
۱۲	طراحی مناسب عناصر طبیعی و تاریخی - فرهنگی	۷۸۲۶۶	۶۹۶۶۱
۱۳	بهره گیری از نقوش و فن های بومی جهت آشنایی گردشگران با فرهنگ بومی روستایی	۶۱۹۹۹	۸۱۳۲۹
۱۴	به کارگیری بیان ترسیمی و القای ارزش ها و ویژگی های مثبت جامعه روستایی	۶۵۱۴۲	۷۵۲۰۹
۱۵	بهره گیری از هنرهای جدید و چندگانه روستایی در معرفی اهداف فرهنگی	۸۸۵۰۹	۸۷۸۰۲
۱۶	توجه به تمام سطوح و اقشار جامعه در ارائه طرح ها	۸۵۱۴۸	۸۹۶۱۰
۱۷	استفاده از سرمایه های اجتماعی و رواج فرهنگ مشارکتی	۶۸۸۴۷	۷۸۹۰۵
۱۸	استقلال فکری و عدم تقلید از الگوهای خارجی در طراحی پروژه های گردشگری روستایی	۸۲۶۷۳	۸۴۷۱۵
۱۹	شناسایی پیشینه اماکن تاریخی در راستای جست و جوی فضاها و مفاهیم گمشده روستایی	۸۶۹۱۴	۶۶۱۷۰
۲۰	معرفی پروژه های انجام شده در سایت های گوناگون به زبان های مختلف	۸۲۰۰۶	۸۰۲۵۱
۲۱	نگاه به گردشگران روستایی به عنوان سفیران فرهنگی	۸۵۶۹۷	۸۰۵۹۴
	جمع	۸۸۷	۸۸۷

آنچه از وضعیت صفحه پراکندگی متغیرهای مؤثر می‌توان نتیجه گرفت، وضعیت ناپایداری سیستم است. بیشتر متغیرها در اطراف محور قطری صفحه پراکنده شدند، به غیر از چند عامل محدود که نشان می‌دهند دارای تأثیرگذاری بالایی در سیستم هستند و بقیه متغیرها به طور تقریبی، از وضعیت مشابهی نسبت به یکدیگر برخوردار می‌باشند؛ بنابراین، با توجه به وضعیت ناپایداری سیستم، متغیرهای زیر قابل شناسایی است:

متغیرهای ناحیه یک (دووجهی، راهبردی یا شگفت‌انگیز):

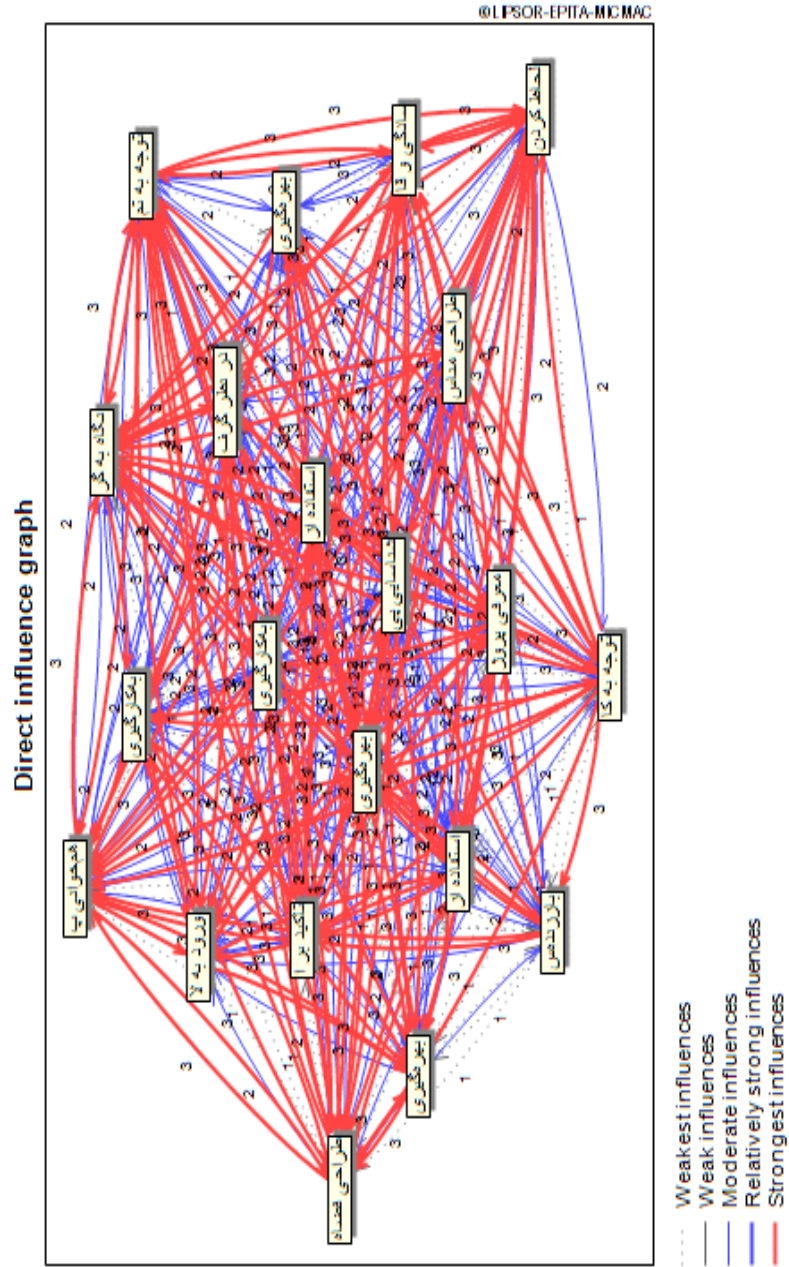
- بهره‌گیری از فرهنگ و هنر روستایی در ارائه طرح‌ها؛
- توجه به تمام سطوح و اقشار جامعه در ارائه طرح‌ها؛
- تأکید بر استقلال فکری و عدم تقلید از الگوهای خارجی در طراحی پروژه‌های گردشگری روستایی؛

• نگاه به گردشگران روستایی به عنوان سفیران فرهنگی؛

- طراحی فضاهای مناسب جهت برگزاری مراسم و آیین‌های سنتی با بهره‌گیری از نمادهای فرهنگی (طراحی مسیرهای فرهنگی برای گردشگران) و
- معرفی پروژه‌های انجام‌شده در سایت‌های گوناگون به زبان‌های مختلف.

متغیرهای دو وجهی دارای دو ویژگی مشترک اثرگذاری و اثرپذیری زیاد هستند. هر تغییری در این متغیرها موجب تغییر در سایر متغیرها خواهد بود. پیشران‌های ناحیه یک، تأثیرگذارترین شاخص‌ها در توسعه گردشگری روستایی شهرستان هریس می‌باشند. متغیرهای گراف اثرگذاری، نشان دهنده روابط بین متغیرها و چگونگی اثرگذاری آن‌ها بر یکدیگر است. این گراف در قالب خطوط قرمز و آبی نشان داده می‌شود که انتهای هر خط با یک پیکان نشان داده شده و بیانگر جهت اثرگذاری متغیر است. خطوط قرمز، نشان دهنده اثرگذاری شدید عوامل بر همدیگر است و خطوط آبی با تفاوت در ضخامت، روابط متوسط تا ضعیف را نشان می‌دهد (شکل ۳).

شکل ۳. گراف چرخه اثرگذاری مستقیم با پوشش صد درصد

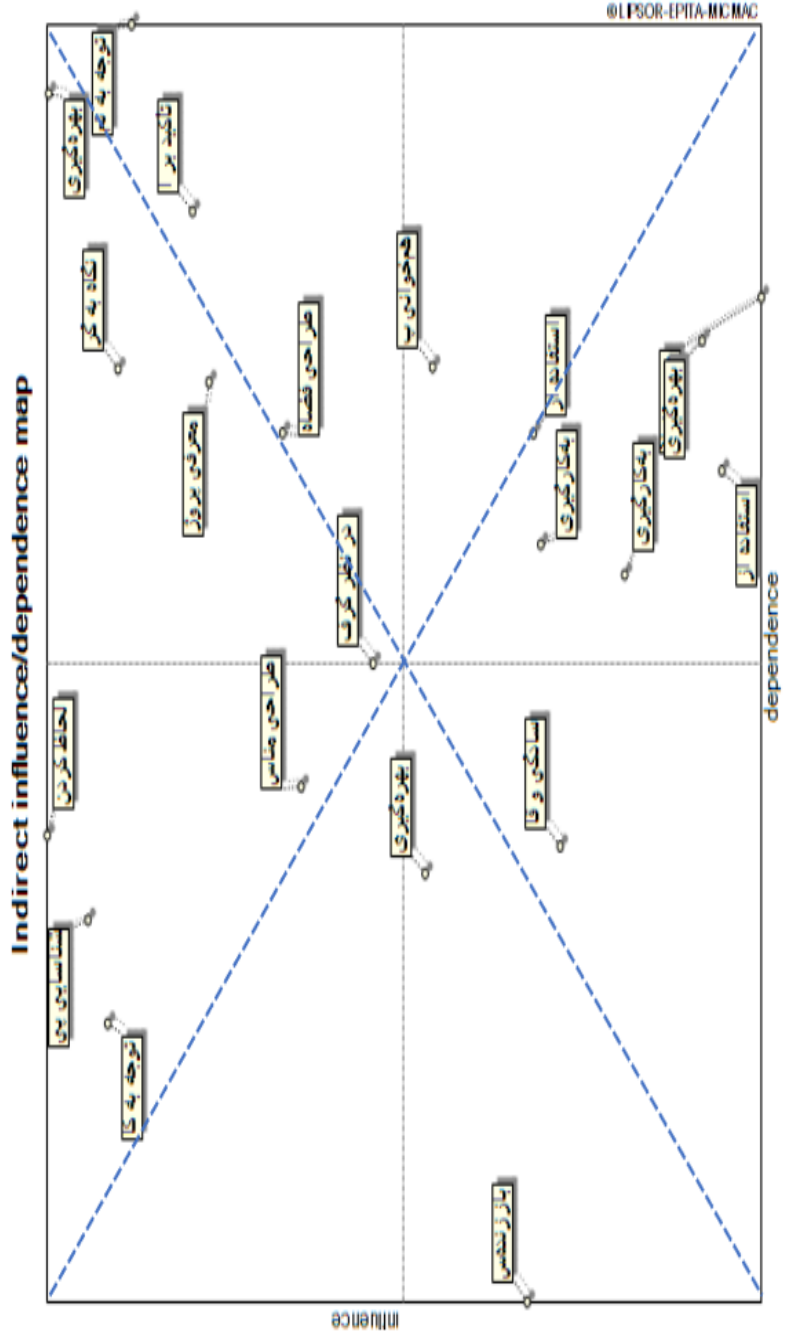

همه عوامل دارای تأثیرات دوگانه بوده و عوامل تأثیرپذیر، از سویی دیگر دارای تأثیرگذاری زیادی هستند. به همین دلیل، همان ۶ عامل تأثیرپذیر در تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم نیز به همان صورت تکرار شده‌اند.

همچنین، برحسب ماتریس تأثیرگذاری و وابستگی بالقوه مستقیم و غیرمستقیم در شکل ۷ می‌توان گفت که متغیر «لحاظ کردن عناصر هویتی و سازگار با روستا (تأکید بر هویت فرهنگی روستا)» در رتبه اول تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم قرار گرفته و بیشترین سهم را در شکست آن‌ها داشته است.

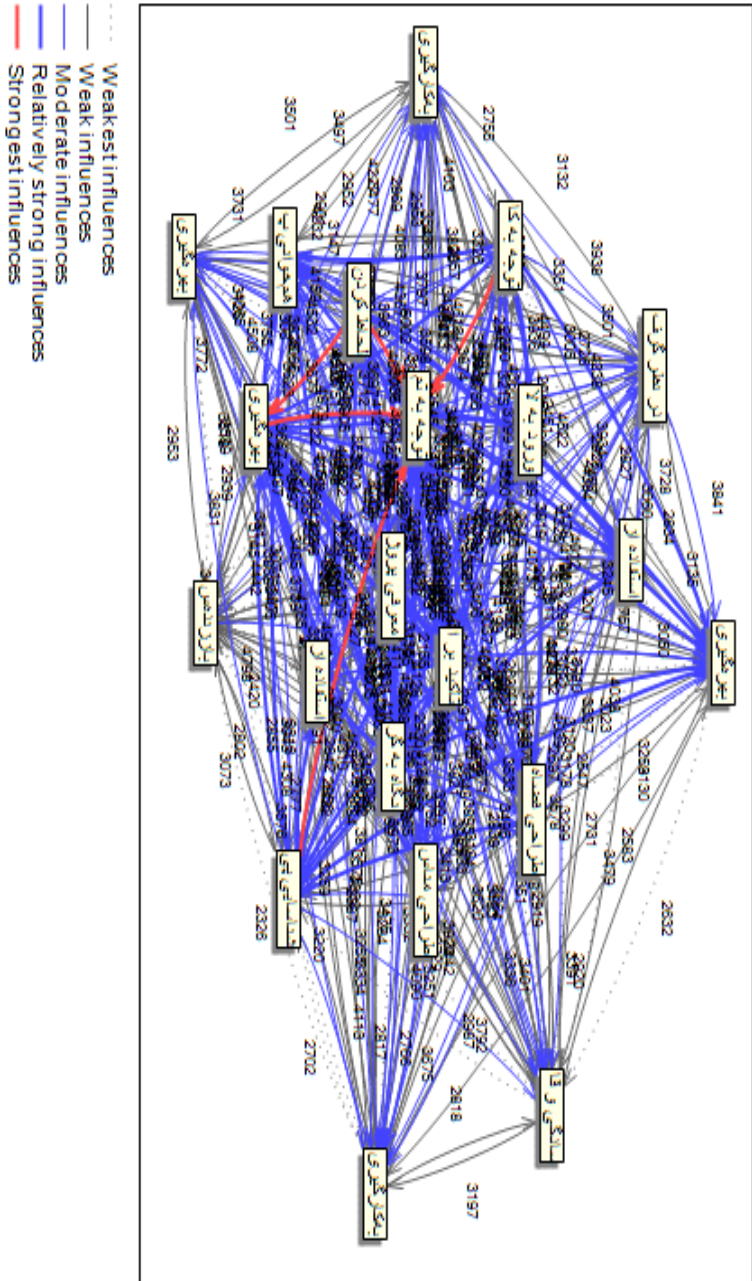
در همان شکل (شکل ۶)، متغیر «بهره‌گیری از فرهنگ و هنر روستایی در ارائه طرح‌ها» در رده اول بیشترین میزان وابستگی مستقیم از دیگر متغیرها قرار گرفته است. به‌منظور نتیجه‌گیری نهایی برای تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر رهیافت گردشگری روستایی شهرستان هریس بر اساس استفاده از نتایج دو روش، شامل «رتبه متغیرها در هریک از حالت‌ها» و «مجموع اثرگذاری متغیرها در همه حالت‌ها»، عوامل کلیدی و مؤثر به شرح زیر انتخاب شده است. بنابراین، پیشران‌های کلیدی و مؤثری را که در پژوهش حاضر می‌توان برای رهیافت برنامه‌ریزی توسعه گردشگری روستایی شهرستان هریس به آن‌ها اشاره کرد، عواملی هستند که بر تمام جنبه‌های مطالعه شده موضوع تأکید دارند (جدول ۵).

شکل ۴. نمودار پلان اثرگذاری - اثرپذیری غیرمستقیم عوامل

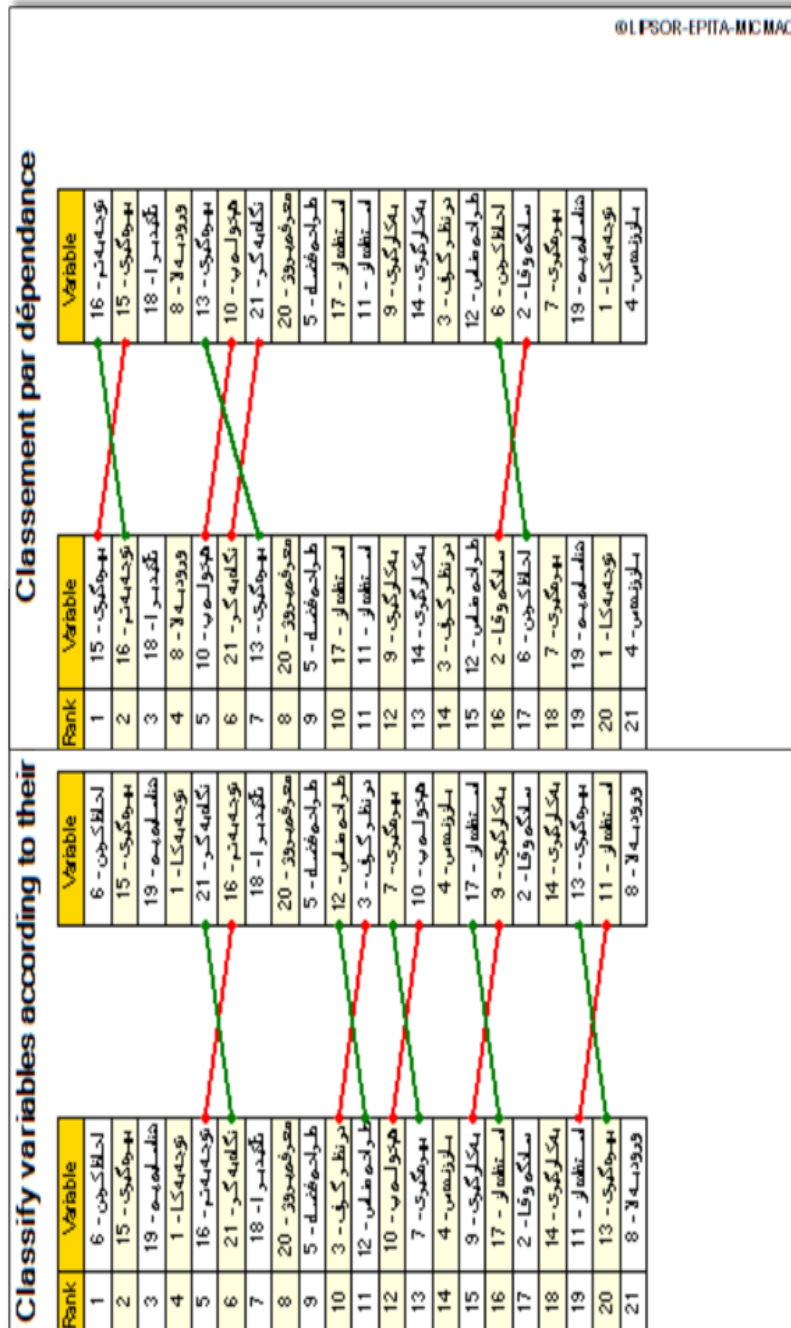
شکل ۵. گراف چرخه اثرگذاری غیرمستقیم با پوشش صد درصد

Indirect influence graph

©1 F3OR-EP1TA-MCJMAC

شکل ۶. جابه‌جایی و رتبه‌بندی عوامل بر اساس اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم و غیر مستقیم

جدول ۵. رتبه‌بندی نهایی عوامل کلیدی مؤثر بر سیستم

رتبه	عامل	بعد
۱	بهره‌گیری از فرهنگ و هنر روستایی در ارائه طرح‌ها	جنبه هویتی
۲	توجه به تمام سطوح و اقشار جامعه در ارائه طرح‌ها	جنبه اجتماعی - فرهنگی
۳	تأکید بر استقلال فکری و عدم تقلید از الگوهای خارجی در طراحی پروژه‌های گردشگری روستایی	جنبه علمی - فکری
۴	معرفی پروژه‌های انجام شده در سایت‌های گوناگون به زبان‌های مختلف	جنبه علمی - فکری
۵	طراحی فضاهای مناسب جهت برگزاری مراسم و آیین‌های سنتی با بهره‌گیری از نمادهای فرهنگی (طراحی مسیرهای فرهنگی برای گردشگران)	جنبه ساختاری
۶	نگاه به گردشگران روستایی به‌عنوان سفیران فرهنگی	جنبه علمی - فکری

بحث و نتیجه‌گیری

بحران‌ها و مشکلات کنونی، موجه‌ترین دلیل برای اندیشیدن پیرامون آینده است و ناگفته پیداست که بحران‌های امروز نتیجه قهری نپرداختن به موانع و مشکلات، قبل از بروز آن‌ها به شکل بحران است. عامل دیگری که پرداختن به آینده را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد، در سرعت تحولات نهفته است. مناطق روستایی شهرستان هریس به دلیل داشتن آثار باستانی متعلق به ماقبل میلاد، دوران ساسانیان و هخامنشیان، وجود تپه‌های باستانی با قدمت زیادی از جمله «دوزده باغیر» در نزدیکی روستای زرتق با قدمت شش هزار و ۵۰۰ سال، طبیعت بکر و دیدنی و کوه‌پایه‌ها، قلعه‌های بزرگ از جمله حوض قلعه‌سی و... و دارا بودن جاذبه‌های زیادی در زمینه فرهنگی، اکوتوریسم و گردشگری صنعتی و غیره در سطح شهرستان‌ها و روستاهای آن، توانمندی‌های بالایی در جذب گردشگران داخلی و خارجی را دارد که این امر می‌تواند توسعه منطقه‌ای را در سطح استان فراهم نماید؛ بنابراین با توجه به قابلیت‌های موجود در زمینه گردشگری می‌توان با شناخت سناریوهای ممکن و محتمل در این زمینه، بازتعریفی از نقش مناطق روستایی شهرستان هریس در زمینه گردشگری و راهبردی برای توسعه گردشگری آن ارائه داد. از این رو، پژوهش پیش‌رو بر اساس نیاز به برنامه‌ریزی بلندمدت در حوزه گردشگری روستایی شهرستان هریس که با داشتن فاکتورهای مختلف یکی از مستعدترین مناطق کشور در جذب گردشگری روستایی است

شناسایی عوامل کلیدی گردشگری روستایی در... | کوهستانی و همکاران | ۹۹

و با توجه به پیشینه تاریخی درخشان و وجود آب و هوای متنوع، جاذبه‌های دیدنی قابلیت توسعه گردشگری روستایی را دارد؛ اما با توجه به برنامه‌ریزی نادرست، تاکنون آن‌طور که باید در این زمینه موفق عمل نشده است.

با توجه به مطالب بیان‌شده، تحقیق حاضر در صدد رسیدن به پاسخی قانع‌کننده به این سوال بود که عوامل کلیدی و تأثیرگذار بر توسعه آینده گردشگری روستایی شهرستان هریس کدام‌اند؟ تعداد ۲۱ متغیر تأثیرگذار بر توسعه گردشگری روستایی شهرستان هریس با استفاده از جلسه مصاحبه به روش پانل انتخاب شد. سپس از روش تحلیل تأثیرات متقابل، با تشکیل ماتریس 21×21 تأثیرات هر شاخص با دیگری با عدد صفر تا سه را مشخص نمود. سپس نتایج ماتریس وارد نرم‌افزار میک‌مک شد و برای استخراج پیشران‌ها مورد تحلیل قرار گرفت. آنچه از وضعیت صفحه پراکندگی متغیرهای مؤثر می‌توان نتیجه گرفت، وضعیت ناپایداری سیستم است. بیشتر متغیرها در اطراف محور قطری صفحه پراکنده شده‌اند، به غیر از چند عامل محدود که نشان می‌دهند دارای تأثیرگذاری بالایی در سیستم هستند، بقیه متغیرها به‌طور تقریبی از وضعیت مشابهی نسبت به یکدیگر برخوردار می‌باشند.

به‌منظور نتیجه‌گیری نهایی برای تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر رهیافت گردشگری روستایی شهرستان هریس بر اساس استفاده از نتایج دو روش شامل «رتبه‌متغیرها در هر یک از حالت‌ها» و «مجموع اثرگذاری متغیرها در همه حالت‌ها» عوامل کلیدی و مؤثر به شرح زیر انتخاب شده است. بنابراین، پیشران‌های کلیدی و مؤثری را که در پژوهش حاضر می‌توان برای رهیافت برنامه‌ریزی توسعه گردشگری روستایی شهرستان هریس به آن‌ها اشاره کرد، عواملی هستند که بر تمام جنبه‌های مطالعه شده موضوع تأکید دارند.

- بهره‌گیری از فرهنگ و هنر روستایی در ارائه طرح‌ها؛
- توجه به تمام سطوح و اقشار جامعه در ارائه طرح‌ها؛
- تأکید بر استقلال فکری و عدم تقلید از الگوهای خارجی در طراحی پروژه‌های گردشگری روستایی؛
- نگاه به گردشگران روستایی به‌عنوان سفیران فرهنگی؛

- طراحی فضاهای مناسب جهت برگزاری مراسم و آیین‌های سنتی با بهره‌گیری از نمادهای فرهنگی (طراحی مسیرهای فرهنگی برای گردشگران) و
 - معرفی پروژه‌های انجام شده در سایت‌های گوناگون به زبان‌های مختلف.
- پژوهش حاضر، هم‌راستا با نتایج پژوهش قلمی چراغ‌تپه و همکاران (۱۴۰۰) است. در این مطالعه نیز آگاهی جامعه محلی و گردشگران و بهره‌گیری از فرهنگ و هنر روستایی، افزایش فرهنگ گردشگری پذیری به‌عنوان عامل‌های تأثیرگذار بودند.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Hossein Koohestani		http://orcid.org/0000-0002-8419-5989
Fatemeh Kazemiyeh		http://orcid.org/0000-0001-5525-6992
Amir Ali Vazifeh		http://orcid.org/0009-0002-5096-3094

منابع

۱. اعظمی، موسی، هاشمی‌امین، ناهید، سروش‌مهر، هما (۱۳۹۴). تدوین استراتژی گردشگری روستایی پایدار با استفاده از تکنیک SWOT (مطالعه موردی: روستای نوره شهرستان سنندج). *جغرافیایی فضای گردشگری*، ۵ (۱۷)، ۱۰۶-۸۳.
۲. ایمانی، بهرام (۱۳۹۹). آینده‌پژوهی توسعه متوازن منطقه‌ای بر مبنای برنامه‌ریزی سناریوی مینا (مطالعه موردی: استان اردبیل). *جغرافیا و توسعه*، ۱۵ (۵۸): ۴۴-۱۷.
۳. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، قادری، اسماعیل (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای). *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۶ (۲): ۴۱-۲۳.
۴. سازمان جهانی جهانگردی (۱۳۷۹). *برنامه‌ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه‌ای*، ترجمه بهرام رنجبران و محمد زاهدی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه اصفهان.
۵. شاهی‌پور، سونا، مجتبی‌زاده، حسین (۱۳۹۵). تحلیل پیامدهای گردشگری روستایی بر توسعه (مطالعه موردی: کندوان). *محیط‌شناسی*، ۴۲ (۳)، ۶۳۷-۶۴۸.

شناسایی عوامل کلیدی گردشگری روستایی در... | کوهستانی و همکاران | ۱۰۱

۶. شماعی، علی، موسی‌وند، جعفر (۱۳۹۰). سطح‌بندی شهرستان‌های استان اصفهان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل TOPSIS و AHP. *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، ۳ (۱۰)، ۲۳-۴۰

۷. شمس، شهاب‌الدین، حسینی، ابوالحسن، خورشیدیان، رادمان (۱۳۹۵). تحلیل و ارزیابی کاربرد روش‌های سلسله مراتبی فازی در اولویت‌بندی و سناریوهای توسعه گردشگری روستایی (مطالعه موردی: استان مازندران). *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۵ (۱۸)، ۱۸۷-۱۵۸

۸. علی‌اکبری، اسماعیل، رهنمایی، محمدتقی، صفرعلی‌زاده، اسماعیل (۱۳۹۴). مدیریت یکپارچه گردشگری، راهبردی برای توسعه منطقه‌ای در استان آذربایجان غربی. *برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۵ (۱۹)، ۱-۱۲

۹. قلمی‌چراغی، مژگان، دربان‌آستانه، علیرضا، خراسانی، محمدامین (۱۴۰۰). شناسایی و تحلیل پیشران‌های توسعه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: شهرستان ارومیه). *آینده‌پژوهی ایران*، ۶ (۲): ۲۰-۱

۱۰. مهدی‌زاده، جواد (۱۳۸۸). برنامه‌ریزی برای ساختن آینده درآمدی بر مبنای و مفاهیم آینده‌پژوهی. *جستارهای شهرسازی*، شماره ۲۸ و ۲۹

۱۱. ناظمی، امیر (۱۳۹۰). *آینده‌نگاری از مفهوم تا اجرا*، ناشر مرکز صنایع نوین، تهران.

۱۲. نعمتی، محمد (۱۳۹۹). *شناسایی پیشران‌های مؤثر بر گردشگری روستایی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت بازرگانی گرایش استراتژیک، دانشکده مدیریت، موسسه آموزش عالی طلوع مهر.

۱۳. ویسی، فرزاد، صفیاری، رسول، منوچهری، سوران (۱۳۹۸). پیشران‌های مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری نواحی روستایی با تاکید بر آینده‌پژوهی (مورد مطالعه: بخش اورامان شهرستان سروآباد). *مطالعات اجتماعی گردشگری*، ۷ (۱۴): ۷۲-۴۷

۱۴. هال، کالین‌مایکل، جان‌مایکل، جنکینز (۱۳۸۲). *سیاست‌گذاری جهانگردی*، مترجمان: داود ایزدی، سید محمد اعرابی، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

15. Alam, M. S., & Paramati, S. R. (2016). The impact of tourism on income inequality in developing economies: Does Kuznets curve hypothesis exist? *Annals of Tourism Research*, 61, 111-126. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2016.09.008>

16. Andrades, L., & Dimanche, F. (2017). Destination competitiveness and tourism development in Russia: Issues and challenges. *Tourism*

- Management*, 62, 360–376.
<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.05.008>
17. Butler, R. (2009). Tourism in the future: Cycles, waves or wheels? *Futures*, 41(6), 346–352. DOI:10.1016/j.futures.2008.11.002
18. Cheng, S. (2010). Business cycle, industrial composition, or regional advantage? A decomposition analysis of new firm formation in the United States. *The Annals of Regional Science*, 47(1), 147–167. <https://doi.org/10.1007/s00168-009-0361-0>
19. Dimitrovski, D. D., Todorović, A. T., & Valjarević, A. D. (2012). Rural Tourism and Regional Development: Case Study of Development of Rural Tourism in the Region of Gruža, Serbia. *Procedia Environmental Sciences*, 14, 288–297. <https://doi.org/10.1016/j.proenv.2012.03.028>
20. Dogru, T., & Sirakaya-Turk, E. (2017). Engines of tourism's growth: An examination of efficacy of shift-share regression analysis in South Carolina. *Tourism Management*, 58, 205–214. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2016.10.021>
21. El-Gohary, H. (2016). Halal tourism, is it really Halal? *Tourism Management Perspectives*, 19, 124–130. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.12.013>
22. Helgadóttir, G., & Dashper, K. (2020). 20 years of Nordic rural tourism research: a review and future research agenda. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 1–10. <https://doi.org/10.1080/15022250.2020.1823246>
23. Karali, A., Das, S., & Roy, H. (2021). Forty years of the rural tourism research: reviewing the trend, pattern and future agenda. *Tourism Recreation Research*, <https://doi.org/10.1080/02508281.2021.1961065>
24. Marais, M., Engelina Du Plessis, & Sayman, M. (2017). Critical success factors of a business tourism destination: supply side analysis. *Acta Commercii*, 17(1). <https://hdl.handle.net/10520/EJC-5cdde6861>
25. Njoroge, J. M. (2014). An enhanced framework for regional tourism sustainable adaptation to climate change. *Tourism Management Perspectives*, 12, 23–30. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2014.06.002>

References[In Persian]

1. Aliakbari, Esmail, Rahmani, Mohammad Taqi, & Safar Alizadeh, Esmail (2014). Integrated tourism management, a strategy for regional development in West Azarbaijan province. *Regional Planning*, 5 (19), 1-12..

شناسایی عوامل کلیدی گردشگری روستایی در... | کوهستانی و همکاران | ۱۰۳

2. Azami, M., Hashemi Amin, N., & Soroush Mehr, H. (2014). Development of sustainable rural tourism strategy using SWOT technique (case study: Noura village, Sanandaj city). *Geography of the tourism space*, 5 (17), 83-106
3. Hall, Colin Michael, & John Michael, Jenkins. (1382). *Tourism policy, translators: Daoud Ezadi, Seyyed Mohammad Arabi*, Tehran: Cultural Research Office
4. Imani, B. (2019). Future research of regional balanced development based on scenario planning as a case study: Ardabil province. *Geography and Development*, 15(58): 17-44
5. Mahdizadeh, J. (2008). planning to build an income future based on the principles and concepts of futurism. *Urban Planning Essays*, No. 28 and 29
6. Nazemi, A. (1390). *Foresight from Concept to Implementation*, Publisher of Modern Industries Center, Tehran.
7. Nemati, M. (2019). *Identifying drivers affecting rural tourism, master's thesis in the field of strategic business management*, Faculty of Management, Toloe Mehr Institute of Higher Education.
8. Qalami Cheragtape, M., Darban Astana, A., & Khorasani, M. A. (1400). Identification and analysis of rural tourism development drivers (case study: Urmia city). *Iran Future Studies*, 6(2): 1-20.
9. Roknaddin Eftekhari, A., & Qadri, A. (1381). The role of rural tourism in rural development (criticism and analysis of theoretical frameworks). *Planning and preparation of space*, 6 (2): 23-41
10. Shahipour, S., & Mojtazadeh, H. (2015). Analysis of the consequences of rural tourism on development (Kandovan case study). *Ecology*, 42(3), 637-648.
11. Shamai, A., & Musavand, J. (2019). Stratification of the cities of Isfahan province in terms of tourism infrastructure using TOPSIS and AHP model. *Urban and Regional Studies and Researches*, 3 (10), 23-40
12. Shams, S. h., Hosseini, A. & Soharian, R. (2016), analysis and evaluation of the use of fuzzy hierarchical methods in prioritizing and rural tourism development scenarios of a case study of Mazandaran province. *Tourism Planning and Development*, 5 (18), 158-187
13. Veisi, F., Safiari, R., & Manouchehri, S. (2018). Drivers effective on the sustainable development of tourism in rural areas with an emphasis on future research (case study: Oraman section of Sarvabad city). *Tourism social studies*. 7 (14): 47-72

14. World Tourism Organization (1379). *Tourism planning at the national and regional level*, translated by Bahram Ranjbaran and Mohammad Zahedi, first edition, Isfahan University Press

استناد به این مقاله: کوهستانی، حسین، کاظمیه، فاطمه، وظیفه، امیرعلی. (۱۴۰۲). شناسایی عوامل کلیدی گردشگری روستایی در شهرستان هریس. *مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۸(۶۳)، ۷۳-۱۰۴. Doi: 10.22054/tms.2023.73232.2836

Tourism Management Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License